

Moderna u Hrvatskoj

MARTINA KRAJNOVIĆ, PROF. SAVJETNIK

III. GIMNAZIJA ZAGREB

NASTAVNIČKO VIJEĆE

31. KOLOVOZA 2023.

Stilska kretanja u umjetnosti na prijelazu iz 19. u 20. st.

moderna (prema njem. *moderne* /Kunst i sl./: moderna /umjetnost i sl./), uobičajen naziv za smjer u književnosti, likovnoj i glazbenoj umjetnosti te u filozofiji potkraj 19. i početkom 20. st. u zapadnoj Europi

odmak od ustaljenih normi i tradicije, manifestira se slobodom i raznovrsnošću umjetničkoga stvaranja, supostojanje stilova

Umjetnost s prijelaza stoljeća - likovne umjetnosti

- pluralizam naziva: *secesija* (lat. *secessio*: razdruživanje), *fin de siècle*, *art nouveau*, *Jugendstil*, *arte floreale*, *modernismo*
- prepoznaje se po stiliziranim biljnim i ornamentalnim oblicima, uzbibanim valovitim i vijugavim linijama, plošnosti, naglašenoj dekorativnosti i asimetričnosti u slikarstvu, arhitekturi, kiparstvu, grafici, primijenjenoj umjetnosti (umjetničkom obrtu, uporabnim i ukrasnim predmetima)

- secesija - u europskim umjetničkim središtima (osobito u Austriji i Njemačkoj), potkraj 19. st.
- odmak od konzervativnih, (službenih) akademskih umjetničkih krugova
- Bečka secesija → utjecaj na sve zemlje Habsburške Monarhije
- secesija u Hrvatskoj se pojavila pod utjecajem bečke secesije, potkraj 19. st.
- skupina umjetnika istupila je 1896. iz Društva umjetnosti i osnovala Umjetnički krug
- 1897. osniva se Društvo hrvatskih umjetnika pod vodstvom V. Bukovca (R. Frangeš-Mihanović, R. Valdec, R. Auer, M. Cl. Crnčić, B. Čikoš-Sesija, O. Iveković, F. Kovačević, M. Rački, nešto kasnije I. Tišov i S. Raškaj)
- glavni predstavnici: slikari M. Rački, B. Čikoš Sesija, T. Krizman i arhitekti V. Kovačić, V. Bastl

Književnost

- modernizam - naziv za više književnih pravaca → esteticizam
- trajanje: druga polovica 19. i početak 20. st.
- početak - Charles Baudelaire: *Cvjetovi zla* (1857.)

Hrvatska

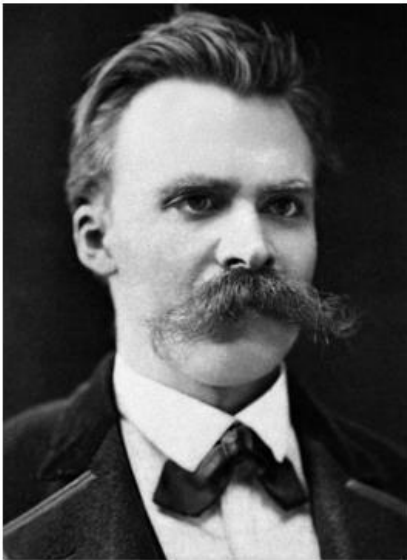
- početak moderne označava pojava proze s odmakom od poetike realizma:

J. Leskovar: *Misao na vječnost* (1891.) i A. G. Matoš: *Moć savjesti* (1892.)

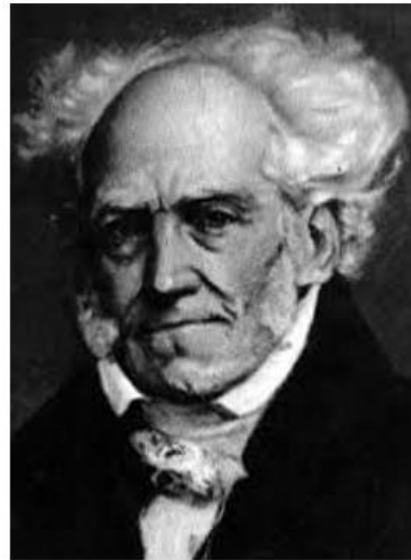
- završetak: godina izlaska antologije *Hrvatska mlada lirika* i *Matoševa smrt* (1914) u hrvatskoj književnosti najznačajniji su predstavnici A. G. Matoš i J. Leskovar, pjesnici zastupljeni u antologiji *Hrvatska mlada lirika*, te posebno V. Vidrić, F. Galović i M. Begović, u prozi M. Nehajev, D. Šimunović i dr.

Filozofija

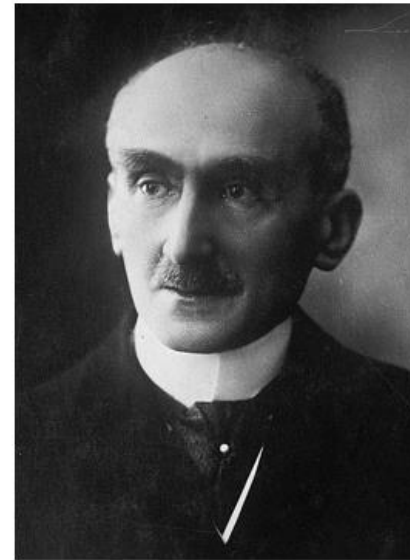
- velik utjecaj trojice filozofa na duh razdoblja:

Friedrich Nietzsche

Arthur Schopenhauer

Henri Bergson

Glazbena umjetnost - 19. st.

- **romantizam** u glazbenoj umjetnosti - okvirno od 1800. do 1914.

Istovremeno se javljaju:

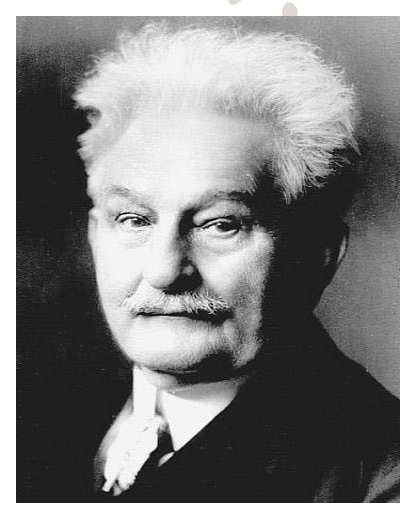
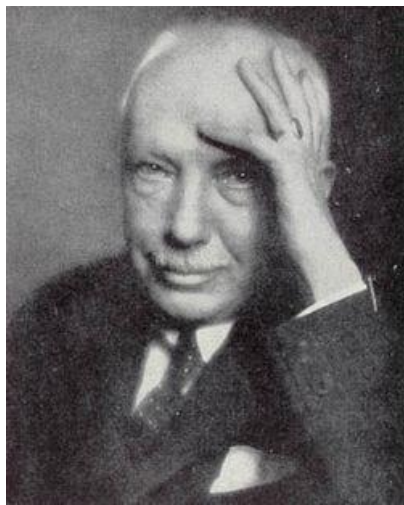
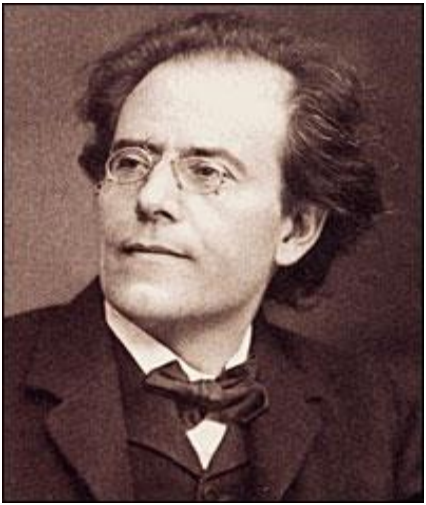
- **realizam** (sredinom stoljeća u književnosti, operi, likovnoj umjetnosti)
- **verizam u operi** (krajem stoljeća pod utjecajem književnog **naturalizma**)
- **impresionizam** se u glazbi pojavljuje krajem 19. st., proizlazi iz slikarstva, paralelno traje **simbolizam** u književnosti
- **kasni romantizam** - okvirno od 1860. do 1910.
- Uz verističke opere nastaju kasna djela Verdija, Wagnera, Liszta, Brahmsa, Čajkovskog, Griega, Francka, Dvořaka...

Glazbena moderna

- težište između 1890. i 1920.
- glazbenici, oslanjajući se na tradiciju romantizma, unose brojne novine i obogaćuju skladateljski izraz; nazivaju se **modernistima**
- Gustav Mahler, Richard Strauss, Hugo Wolf, Max Reger, Aleksandr Nikolajevič Skrjabin, Leoš Janáček

Richard Strauss: *Tako je govorio Zarathustra* (*Also sprach Zarathustra*, ulomak)

- Gustav Mahler: Simfonija br. 8 u Es-duru, *Simfonija tisuće, Finale*

Obilježja glazbe glazbene moderne

Tipične glazbene vrste: **simfonijska pjesma, simfonija, solopjesma za glas i orkestar**

- pojedini skladatelji u orkestralno tkivo simfonije uključuju vokalne (solističke i zborske) dionice
- oblikuju veći broj stavaka, stavci su složeniji i dulji, kao i glazbene teme
- melodija je nerijetko vrlo skokovita, disonanca se sve više osamostaljuje (emancipira), brojne su modulacije (promjene tonaliteta), primjena kromatike, alteriranih akorada; sve to rezultira značajnim pomicanjem granica tonaliteta
- orkestar je monumentalan, povećanog sastava (posebno puhači i udaraljke) i još je većih izražajnih mogućnosti
- skladatelji bogatom instrumentacijom (vještina uporabe svakog pojedinog glazbala u ansamblu) posebno ističu važnost zvukovne boje i kolorističkih efekata
- razvoj orkestra i umijeće orkestracije (usklađivanje svih glazbala u cjelini) su u prvom planu

Hrvatska glazbena moderna (1890. - 1920.)

- u to vrijeme djeluje i Ivan pl. Zajc (1832. - 1914.), ali se u svojem opusu u potpunosti oslanja na romantička obilježja
- pojavljuje se mlađa generacija skladatelja s prijeloma stoljeća koja, osim oslanjanja na romantizam, u skladbe unosi nove, moderne odrednice:

Blagoje Bersa

Dora Pejačević

Josip Hatze

Ivo Parać

Blagoje (Benito) Bersa (1873. - 1934.)

- jedan od najznačajnijih hrvatskih skladatelja 20. st.

Životopis

- rođen u Dubrovniku u hrvatskoj obitelji (slavenskih, romanskih i germanskih korijena) koja se amaterski bavila glazbom
- osnovnu školu završava u Dubrovniku, srednju pohađa u Beču, Trstu i Zadru
- u to vrijeme započinje rad na operi *Jelka* (libreto: Josip Bersa), praizvedena koncertno tek 2016. u HGZ-u
- glazbeno obrazovanje:
1893. - 1896. glazbena škola Hrvatskog zemaljskog glazbenog zavoda u Zagrebu (Ivan Zajc - klavir i kompozicija, Anton Stöckl - teorija, Hinko Geiger - violončelo)

- 1896 - 1899. student Konzervatorij u Beču
(Robert Fuchs - kompozicija, Julius Epstein - klavir),
- diploma - *Andante sostenuto op. 29* za orkestar
- zborovođa pjevačkog društva *Trebević* u Sarajevu (1900./1901.),
HPD *Zvonimir* u Splitu (1901./1902.),
dirigent-volonter Gradskog kazališta u Grazu (sezona 1902./1903.)
- 1903. povratak u Beč, djeluje kao slobodan umjetnik (turneje po
Njemačkoj, Švicarskoj i Češkoj, kao pijanist i dirigent)
- 1911. - 1918. umjetnički savjetnik i aranžer izdavačke kuće *Doblinger*
- 1919. povratak u Zagreb
- 1922. imenovan profesorom instrumentacije, kasnije i kompozicije na
novoutemeljenoj MA
- 1924. - 1927. (prvi) pročelnik Odjela za kompoziciju
- kao pedagog odgojio petnaestak skladatelja, naznačajniji: Božidar Kunc,
Boris Papandopulo, Milo Cipra, Ivan Brkanović, Bruno Bjelinski...

Najpoznatija djela

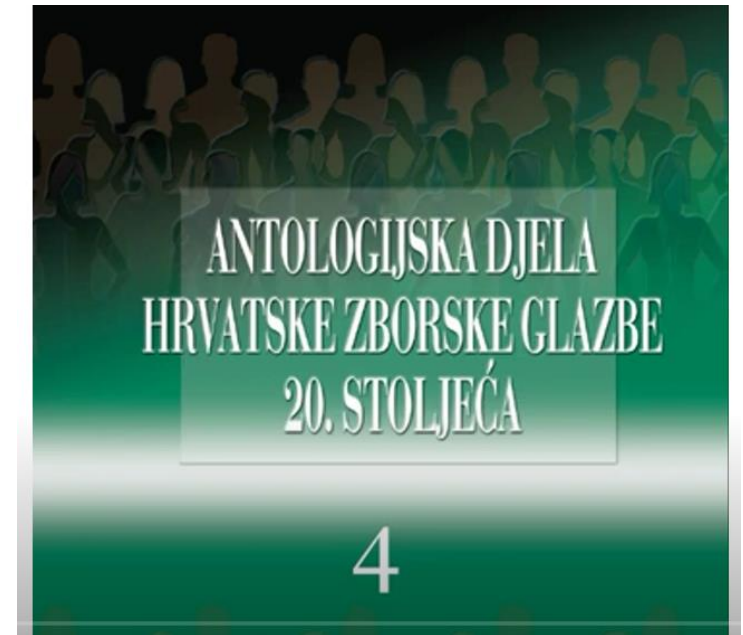
- opus se sastoji od opera, orkestralnih, komornih, glasovirskih i vokalnih skladbi te nešto crkvene i filmske glazbe
- težište i velik doprinos na opernom i simfonijskom polju
- opere: *Jelka* (1901., neizvedena), *Oganj* (1911., praizvedena u Zagrebu) i *Postolar od Delfta* (1914., praizvedena u Zagrebu; 1918. izvedena u Beču)
- nedovršeni »glazbeni roman« *Raskoljnikov prema Zločinu i kazni* F. M. Dostojevskoga (dvadesetak god. Bersina rada)
- orkestralna: četverostavačna nedovršena *Tragična simfonija* (*Sinfonia tragica*, 1898. - 1902.)
- simfonijske pjesme *Sunčana polja* (1917. - 2019.) i *Sablasi* (1926.)
- komorna: *Klavirski trio*, op. 7.
- glasovirska: ciklus *Po načinu starih »airs de ballet«* (1926.)
- vokala, vokalno-instrumentalna: solopjesma antologijske vrijednosti - *Seh duš dan* (1918.), *Ja te ljubim*, *Robinjica*, *Oj sancij, vi šareni sancij*; vrhunac - *Tri pejisaža* (1920. - 1921.) za zbor i komorni sastav
- filmska: glazba za nijemi film *Neretvanska vila*

Glazbeno-stilske odrednice stvaralaštva

- glazbeno obrazovanje u Beču → vlastiti izričaj gradi na načelima kasnoromantičkoga stila
  - izraziti utjecaji glazbe R. Wagnera, R. Straussa, G. Mahlera
  - glazba slavenskih skladatelja kasnoga romantizma (Rimski-Korsakov, Čajkovski, Smetana)
- premošćuje Zajčevo doba i nova stremljenja u glazbi 1. polovice 20. st.
- osim kasnoga romantizma, na Bersin izričaj utječu verizam, impresionizam i djelomično ekspresionizam
- usvajanjem raznolikih utjecaja promiče nove izražajne mogućnosti glazbe i uvelike povisuje razinu profesionalizma
- **središnja je ličnost i utemeljitelj hrvatske glazbene moderne**
- konstanta: melodičnost, lirizam, bogat i inovativan harmonijski izraz, majstorstvo orkestracije (važnost zvukovne boje)
- prvi stvaralački vrhunac; **opera *Oganj* (1911.), prva hrvatska moderna opera** (utjecaj verizma, Wagnera i ekspresionizma)
- veliki interes za vokalnu glazbu (solopjesme na hrvatskome i njemačkom jeziku)
- **iskoraci prema novom glazbenim strujanjima:** postavljanje puhača izvan orkestra - efekt prostornosti zvuka (stereofonija); u pojedinim skladbama primjenjuje polimetričnost, politonalitetnost, anticipira preparirani zvuk...
- domaća glazbena scena Bersina vremena, snažno je obilježena estetikom koja se temeljila na folkloru kao osnovi i pokretaču glazbenoga izričaja → nerazumijevanje Bersina stvaralaštva i značaja za hrvatsku glazbenu umjetnost

Tri pejsaža (1920. - 1921.)

- vrhunac zvorske glazbe - ciklus *Tri pejsaža* (1920. - 1921.) za zbor i komorni sastav
- impresionističke slike - Mjesečina (ljetna), *Jesen* i *Prvi snijeg* (predvečerje)
- u sve tri mješoviti zbor pjeva bez teksta, zatvorenih usta (*a bocca chiusa*), izvođački vrlo zahtjevno
- *Mjesečina* - za zbor *a cappella*, povremena vokalizacija na samoglasniku *a*
- glasovi evociraju sliku ljetne mjesečine, pokretač - mali broj kratkih glazbenih motiva
- u dionici basa gotovo kontinuirani je pedalni ton tonike, impresionistička harmonija
- često paralelno vođenje dionica (u kvartama)

Seh duš dan

Jazziana Croatica & Tamara Obrovac

Dora Pejačević
(1885. - 1923.)

Životopis

- rođena **10. rujna 1885.** u Budimpešti, kćerka hrvatskoga bana, grofa Teodora Pejačevića i mađarske grofice Lille Vay de Vaya, nadarene pjevačice i podupirateljice kulturnog života Slavonije
- odrasla je u obiteljskom dvorcu u Našicama, uz privatnu obuku dobila je vrlo kvalitetno opće i glazbeno obrazovanje
- njezino su glazbeno obrazovanje vodili privatni nastavnici, najprije budimpeštanski glazbenik **Károly Noszeda** (u Našicama)

- 1903. - 1907. u Zagrebu privatno kod nastavnika glazbene škole HGZ-a (violina - Václav Huml, teorija - Ćiril Junek, instrumentacija - Dragutin Kaiser)
- od 1907. Dresden → Henry Petri, violina; Percy Sherwood, kompozicija i kontrapunkt)
- München (Walter Courvoisier, kompozicija)
- nigdje nije kontinuirano učila glazbu dulje vrijeme, glazbena je znanja u određenoj mjeri širila i upotpunjavala samoobrazovanjem
- sklada već od 1897; odlično svladavši violinsku i glasovirsku tehniku, počinje nastupati u komornim ansamblima

- tijekom života kontinuirano djeluje na širenju vlastitih znanja o različitim područjima (umjetnost, religija, psihologija, filozofija, politika)
- *Dnevnik pročitanih knjiga* - svjedoči o njezinoj golemoj erudiciji
- tečno je govorila šest svjetskih jezika
- intenzivan život, osim boravka u obiteljskom dvorcu u Našicama, često putuje i dulje boravi u europskim kulturnim središtima (Beč, Prag, Dresden, München, Budimpešta)
- doticaj i prijateljstvo s europskim intelektualcima i umjetnicima (K. Kraus, R. M. Rilke, M. Vanka)
- između ostaloga, utječu na njezino stvaralaštvo (npr. izbor pjesničkih predložaka za vokalna djela (Kraus, Rilke, Nietzsche))

- mladenačka djela izvode joj se ponajviše u inozemstvu (Dresden, Budimpešta)
- početak afirmacije u domovini:
  - Povijesni koncert 5. veljače 1916. u HNK - izvedba**
Glasovirskoga koncerta u g-molu, op. 33, u interpretaciji
S. Stančića; uz djela B. Širole, F. Dugana st., A. Dobronića,
K. Baranovića i S. Stančića, najava novih kretanja u
hrvatskoj glazbi
- autorski koncert s komornim djelima 1918. u HGZ-u s
vrhunskim domaćim interpretatorima (S. Stančić, V. Huml,
Z. Baloković, J. Tkalčić, M. Schlick)

- za života, njezina su djela vrlo često izvođena u inozemstvu (London, Dresden, Budimpešta, Stockholm, Beč, München i dr.)
- interpretacija glasovitih svjetskih izvođača kao što su pijanisti Walther Bachmann, Svetislav Stančić; violinisti Václav Huml i Zlatko Baloković, dirigenti Oskar Nedbal i Edwin Lindner, te ansambli Thomán trio, Hrvatski gudački kvartet, Zagrebačka filharmonija, Wiener Tonkünstlerorchester, Dresdenska filharmonija
- vrhunac: izvedba dvaju stavaka njezine *Simfonije* 1918. u Beču (u cijelosti praizvedena u Dresdenu 1920.)
- nakon udaje za austrijskog časnika Ottomara von Lumbea 1921. živi u Dresdenu i Münchenu

- preminula je nekoliko tjedana nakon poroda sina Theodora u Münchenu u bolnici u 38. godini života, 5. ožujka 1923. od insuficijencije bubrega
- prema vlastitoj želji, sahranjena je u Našicama izvan obiteljske grobnice

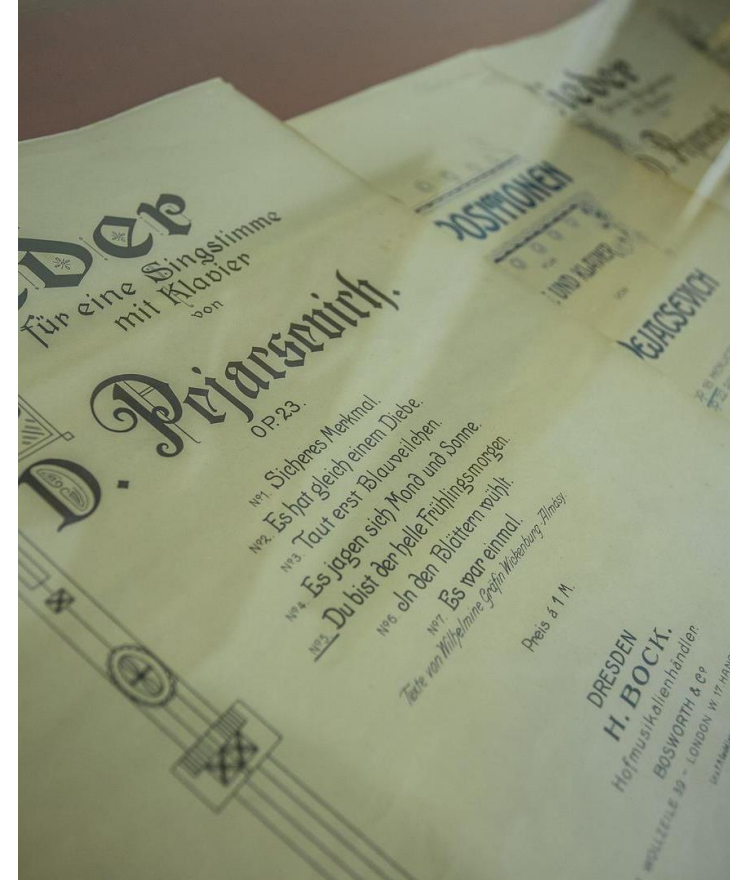
Stvaralaštvo

- 58 opusa (neki obuhvaćaju i više skladbi), od kojih su 54 sačuvana
- glasovirska, komorna, orkestralna i vokalna djela (sve vrste osim opere, koju je započela skladati)

Vokalna: 33 solo popijevke (obuhvaćene s 14 opusa), dijelom povezane u cikluse na stihove odabranoga pjesnika; pjesme za glas i orkestar

Instrumentalna glazba obuhvaća najveći dio stvaralaštva

- glasovirski opus - glavninu čine minijature (uz dvije sonate)
- komorna i orkestralna djela: prevladavaju klasične vrste (sonata, trio, kvartet, kvintet, uvertira, simfonija, koncert)

Najistaknutija djela

- vrhunac vokalne lirike - *Tri pjesme (Drei Gesänge)* opus 53 (1920.), na tekst F. Nietzschea
- *Blumenleben (Život cvijeća)* - glasovirska suita (1904.-1905.), 8 programnih skladbi
- glasovirske minijature *Dva nokturna (Zwei Nocturnen)* opus 50 (1919. -1920.), *Humoreska i capriccio (Humoreske und Caprice)*, opus 54 (1920.), *Druga glasovirska sonata u As-duru*, opus 57 (1921.)
- *Trio za violinu, violončelo i glasovir u C-duru*, op. 29
- *Koncert za glasovir i orkestar u g-molu*, opus 33; (1913.) → **prvi u našoj glazbenoj literaturi**
- *Simfonija u fis-molu* za veliki orkestar (1916. - 1918.), uz *Simfoniju u f-molu* (1917.) Franje pl. Lučića, **prva hrvatska moderna simfonija**
- *Klavirski kvintet u h-molu*, op. 40 (1915. - 1918.)
- *Koncertantna fantazija u d-molu*, za glasovir i orkestar, op. 48 (1919.)
- *Uvertira u d-molu*, op. 49 (1919.)

Glazbeno-stilske odrednice stvaralaštva

- *evolutivni tip skladatelja, postupno integrira raznorodne stilske stečevine (K. Kos)*
- *glazbeni izraz gradi prolazeći kroz utjecaje ranoromantičkih skladatelja, skladatelja kasnoga romantizma, impresionizma, ekspresionizma, od Schuberta pa sve do ranoga Schoenberga*
- *kao skladateljica sazrijeva na vrhuncu moderne (uz Berga i Stravinskog)*
- *nakon 1911. u djela unosi elemente Wagnerova poimanja harmonije (prošireni tonalitet, kromatika, boja)*
- *u kasnijim djelima ekspresivnost intenzivira emancipacijom disonance*
- *hrvatsku glazbu približava europskoj, posebice svojim komornim i koncertantnim djelima*
- *složenost povijesnih zbivanja u vremenu kada je živjela, kao i društvena uloga žene početkom 20. st. dodatno ukazuju na otegotne okolnosti u kojima je djelovala*

Meiner Mutter gewidmet.

D. Pejačević.

Symphonie

für grosses Orchester.

1. Satz.

Andante maestoso. - Allegro con moto.

Op. 41.

Naslovnica autografa *Simfonije* Dore Pejačević

Izvor: Arhiv Hrvatskoga glazbenog zavoda

Simfonija u fis-molu za veliki orkestar, op. 41, III. stavak Scherzo. Allegro molto

Blumenleben (Život cvijeća) – glasovirska suita (1904.-1905.), Ruža

Kasna renesansa glazbe Dore Pejačević (K. Kos)

- pojačano zanimanje za djela skladateljice i etabliranje njezina opusa u međunarodnim koncertnim programima
- velika njemačka diskografska kuća CPO je na ekskluzivim nosačima zvuka od 2008. do danas objavila sva djela D. P. (velikim angažiranjem muzikologa Davora Merkaša)
- snimke dostupne i na platformi YouTube

Zagrebačka filharmonija
predstavlja

**FESTIVAL
DORA PEJAČEVIĆ**

1. 3. – 5. 3. 2023.

Dora Pejačević

festivaldorapejacevic.com

Dokumentarni film DORA - Bijeg u glazbu (kino najava)

- *DORA - Flucht in die Musik*, dokumentarni film, Njemačka, Hrvatska, 116', 2022, red. Kyra Steckeweh, Tim van Beveren
- film o ženskoj emancipaciji na početku 20. stoljeća kroz priču o životu Dore Pejačević

